

УДК 330.341.1 (477)

СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЗА РАХУНОК ЗМЕНШЕННЯ ЇЇ РИЗИКІВ

Костюченко М. К.,

Приварникова І. Ю., к.е.н., ст. викл.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

На основе статистических данных было проанализировано состояние инновационной деятельности в Украине, рейтинг Украины за показателями инновационной деятельности, было определено сильные и слабые стороны экономики Украины в развитии инновационной деятельности, на основе полученных данных было выявлено основные риски инновационной деятельности в Украине и предложено пути уменьшения этих рисков.

Ключевые слова: инновации, состояние и перспективы инновационной деятельности.

On the basis of statistical information the state of innovation activity in Ukraine and Ukraine's place in international ranking of innovation activity were analysed, the strength and weaknesses of Ukraine's economy in the development of innovation activity were displayed, on the basis of the received data the main risks of innovation activity in Ukraine were determined and the ways of reducing these risks were proposed.

Key words: innovation, state and prospects of innovation.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність стає невід'ємною, важливою частиною сучасного світу, що динамічно розвивається. Потреби споживачів зростають величезними темпами, змушуючи компанії в умовах конкуренції розробляти нові концепції товарів та послуг. Все це підтверджує актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційної діяльності сьогодні присвячені дослідження широкого кола як окремих науковців, так і наукових установ. Серед них слід зазначити роботи таких науковців, як Н.Мешко, О.Дериколенка, Т.Бабенко, Т.Хрипуна, С.Кваша, С.Ілляшенка, П.Харіва, Є.Сгорова, С.Саталкіна, Т.Форостина, І.Карпунь та ін. Розвиток інноваційної діяльності України також широко досліджується засобами масової інформації України та світу. Крім того, основою для досліджень виступають нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, інших органів влади.

Значення інновацій для розвитку економіки країни з кожним роком збільшується. Наприклад, О.Єфремов вважає, що зі зниженням імовірності використання традиційних виробничих ресурсів інноваційні процеси визначають як найважливішу умову економічного зростання [1].

У той же час, невирішеним залишається питання того, як можна в умовах невизначеності стимулювати розвиток інноваційної діяльності.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є аналіз стану інноваційної діяльності України, виявлення ризиків інноваційної діяльності, що стримують її розвиток, та розробка шляхів зменшення цих ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки стану інноваційної діяльності в Україні автором даної роботи було проаналізовано статистичні дані та на основі них побудовано графіки та діаграми, що наглядно ілюструють стан інноваційної діяльності України в динаміці.

За останні роки можна виявити позитивну тенденцію впровадження нових технологічних процесів на підприємствах України (рис. 1). Це свідчить про модернізацію виробничих процесів, що в умовах жорсткої конкуренції є необхідністю розвитку будь-якого підприємства. При цьому можна побачити, що частка маловідходних та ресурсозберігаючих процесів з 2000 до 2011 рр. не перевищувала 45% кількості впроваджених нових технологічних процесів. Її величина зросла з 31% у 2000 р. до максимального значення 45% у 2007 р. та з 2007 р. видно тенденцію до зниження (у 2011 – 21%). Це свідчить про те, що вдосконалення направлені на результат у короткостроковій перспективі, тому що маловідходні та ресурсозберігаючі процеси приносять результат із плином часу. Це може сигналізувати про невизначеність ситуації на ринку, через що підприємці менш вдаються до довгострокового планування.

Рис. 1 Кількість нових технологічних процесів, що впроваджені на промислових підприємствах України в 2000-2011 рр., одиниць *

* Розроблено на основі [2]

Освоєння виробництва інноваційних видів продукції (рис. 2) значно знизилося в 2003 р. (на 67% порівняно з даними 2002 р.) та в 2004 р. (на 46% порівняно з 2003р.). З 2005 до 2011 рр. ситуація стабільна, кількість найменувань варіює в межах 2400-3300. Освоєння виробництва нових видів техніки незначне (не перевищує 35% виробництва інноваційних видів продукції).

Рис. 2 Освоєння виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах України в 2000-2011рр., одиниць *

* Розроблено на основі [2]

Дані рис. 1 та рис. 2 можуть свідчити про те, що підприємці впроваджують інновації для забезпечення виробництва, але не намагаються виготовляти інноваційні види продукції. Питова вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової незначна і має тенденцію до зниження з 2000 р (6,8%) до 2010р. (3,8%), а в 2011р. цей показник значно підвищився 7,2%.

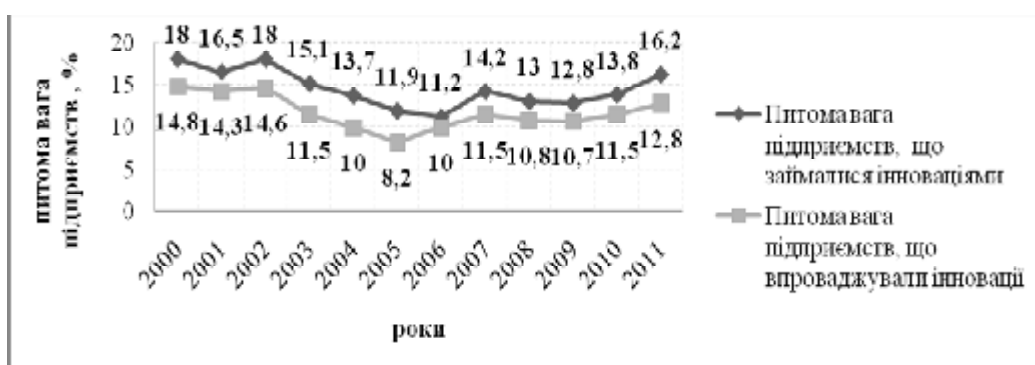

Рис. 3 Питова вага підприємств, що займалися інноваціями і підприємств, що впроваджували інновації в загальній кількості промислових підприємств України у 2000-2011 рр. *

* Розроблено на основі [2]

На рис. 3 видно, що питова вага підприємств, які займалися інноваціями, вища за питому вагу підприємств, що впроваджували інновації (Впровадження інновацій — діяльність підприємства, пов'язана з упровадженням як нових, так і технологічно удосконалених продуктів і процесів. Інновація вважається упровадженою, якщо вона (її результат) потрапила на ринок чи використовується у виробничому процесі [2]).

Абсолютні показники обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні мають

чітку тенденцію до підвищення, причому більшу частку в загальному обсязі цих робіт займають розробки, що є найбільш прикладними видами наукових та науково-технічних робіт, так як це систематичні роботи, що ґрунтуються на наявних знаннях, направлені на створення нових (чи вдосконалення) матеріалів, продуктів, процесів, пристроїв, послуг, систем чи методів [3] (рис 4).

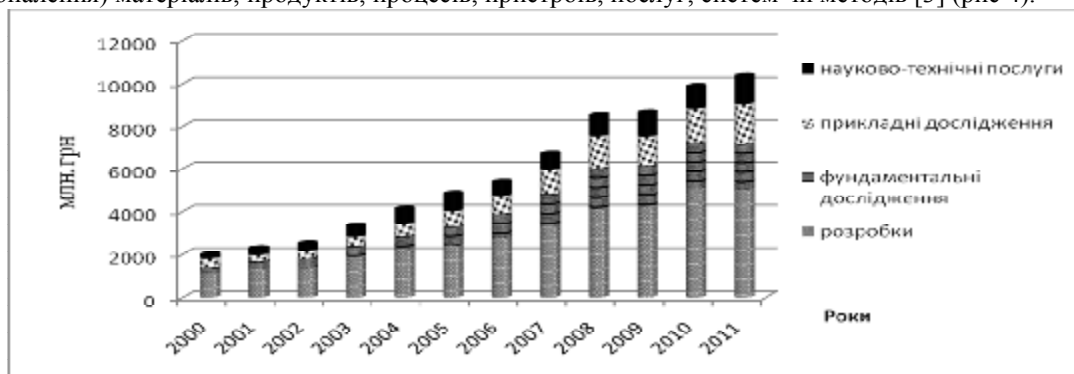

Рис. 4 Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за 2000-2011рр. у фактичних цінах, млн.грн *

* Розроблено на основі [2]

Відносні показники обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт (питома вага обсягу цих робіт у ВВП, у %), на відміну від абсолютних, мають тенденцію до зниження. Ці показники не перевищують 1,3% у ВВП і у 2011р. досягли рекордно низького значення за останні 10 років - 0,79% [2].

Із проаналізованих статистичних даних можна побачити, що інноваційна діяльність, наукові та науково-технічні роботи на цей час не є пріоритетними для українських виробників і їх частка у виробництві незначна. Це можна пояснити тим, що фінансування інноваційної діяльності здійснюється здебільшого за допомогою власних коштів підприємств. В умовах фінансово-економічної кризи підприємства знижують витрати, і часто це відбувається внаслідок інноваційної діяльності. Державне фінансування інноваційної діяльності незначне [4]. Іноземні інвестиції також займають незначну частину в джерелах фінансування інноваційної діяльності, але видно тенденцію до її збільшення в 2009 та 2010 рр. [2].

Отже, за результатами проведеного аналізу статистичних даних щодо інноваційної діяльності в Україні, робимо висновок про її слабкий розвиток, що не відповідає потребам сучасного конкурентного середовища.

Цей висновок підтверджують також і рейтинги, створені міжнародними науково-дослідницькими організаціями, наприклад, міжнародною бізнес-школою INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), які представили аналітичну доповідь: «Глобальний індекс інновацій 2012». Дослідження цих організацій здійснюється з 2007 р. і на цей час по суті надає найбільш повну порівняльну оцінку інноваційного розвитку країн світу за 84-ма показниками інноваційного розвитку глобального індексу інновацій. Глобальний індекс інновацій розраховується як зважена сума оцінок груп показників (84 різних змінних), які детально характеризують інноваційний розвиток країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку, та є підсумком співвідношення витрат і ефекту, що дозволяє об'єктивно оцінити ефективність зусиль із розвитку інновацій в тій чи іншій країні [5]. За результатами такого дослідження, проведеного в 2012 р., що охопило 141 країну світу, які в сукупності виробляють 99,4% світового ВВП і в яких мешкають 94,9% населення планети, Україна посіла лише 63 місце [6].

На основі глобального індексу інновацій було виявлено сильний та слабкий бік інноваційного розвитку України, що представлені в табл. 1.

З табл. 1 видно, що в Україні існує база для інноваційних ідей (освіта, людський капітал, патенти, створення знань), але діловий клімат, політичне середовище, інфраструктура і т.д. перешкоджають перевтіленню ідей у фактичні розробки і створюють ризикове середовище для розвитку інновацій. Тож, стримування розвитку інноваційної діяльності в Україні відбувається через високу кількість ризиків такої діяльності. На основі висновку про сильний і слабкий бік інноваційного розвитку України можна конкретизувати такі ризики для України. Відповідно до класифікації ризиків за сферами прояву та масштабами впливу, що наведена у роботі О.М. Дериколенка [7], для України, на нашу думку, актуальними є ризики невизначеності та ризики, пов'язані з ресурсами (рис. 6).

Сильний та слабкий бік інноваційного розвитку України

Слабкий бік			Сильний бік		
Індекси	Бали (1-100)**	Рейтинг	Індекси	Бали (1-100)**	Рейтинг
1 Установи:	40.0	117	Індекс ефективності інновацій	0.9	14
1.1 Політичне середовище: ефективність уряду	20.6	118	1. Поточні витрати на освіту,% ВВП	5.9	22
1.2 Нормативно-правова база: верховенство права***	26.4	111	Державні витрати / учень,% ВВП / чол.	26.0	20
1.3. Діловий клімат	12.2	137	Вища освіта:Запис у ВУЗи, валові %	79.5	8
1.3.1. боротьба з банкрутством***	4.3	134	Випускники в галузі науки і техніки,%	26.3	19
1.3.2.Податкові пільги***	0.7	139	2. Розвиток бізнесу:		
2 Інфраструктура: екологічна безпека	20.4	110	2.1 Іноземне фінансування науково-дослідницьких робіт	22.3	12
2.1. ВВП / одиницю використання енергії, ППС 2000 \$ / кг у.п.	2.5	107	2.2 Роялті та ліцензійні платежі / ВВП	5.4	13
2.2. Екологічні показники ***	46.3	97	3. Вихід знань і технологій	39.2	30
3. Інтенсивність конкуренції на місцевому рівні	50.6	116	3.1 Створення знань	53.8	21
4. Розвиток бізнесу: Інноваційні відносини: Стан кластерного (групового) розвитку****	28.6	115	3.1.1 Внутрішні патенти резидентів / млрд дол держано-приватних підприємств (ДПП) у ВВП	8.3	25
5. Результати творчості:			3.1.2 Використання корисних моделей/млрд. дол ДПП у ВВП	34.4	1
5.1.: Інформаційно-комунікативні технології та створення організаційних моделей****	32.6	116	4. Внутрішні торгові марки резидентів/ млрд дол ДПП у ВВП	81.5	18
5.2. Інноваційні товари та послуги	0.1	96	5. Експорт інноваційних послуг, %	7.7	23

* Розроблено на основі [6]

**Знач. – може бути значення показника, а не бали (для базової інформації)

*** - Комплексні показники (комбіновані) **** - дослідження Всесвітнього економічного форуму

Ризики інноваційної діяльності

<p>Ризики невизначеності - можливість втрат, якщо інноваційна робота буде невдалою (бажаний результат не буде досягнуто). Це здебільшого стосується абсолютно нових інноваційних рішень. Цей ризик призводить до зменшення фінансування інноваційної діяльності. В нинішніх реаліях ситуація на ринку неоптимістична і нестабільна, тому на інноваційні розробки з високою невизначеністю досягнення результату кошти практично не виділяються.</p>	<p>Інноваційно-ресурсні ризики - загроза втрат ресурсів (виробничих, технічних, кадрових, фінансових, інтелектуальних, технологічних, інформаційних, інтерфейсних та інших) через невдалу інноваційну розробку. Через обмеженість ресурсів для інноваційних розробок виникає ще ряд ризиків: ризик збитків, інноваційно-технологічні ризики, інноваційно-виробничі ризики і т.д.</p>
--	---

Рис. 6 Групи ризиків інноваційної діяльності, актуальних для України *

* Розроблено на основі [7]

Аналіз статистичних даних та показників міжнародних рейтингів показав, що в Україні є перспективи для розвитку інноваційної діяльності (є сильна науково-дослідницька база та людський потенціал), але існує також низка проблем та високий ступінь невизначеності економічної та політичної ситуації. Обмеженість ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, також стримує її розвиток. У той же час у наявний значний інноваційний потенціал, використання якого дозволить більш стрімкий розвиток інноваційної діяльності. Для активізації такого розвитку необхідно реалізувати низку

заходів, що дозволять зменшити ризики інноваційної діяльності, що поліпшить організаційні можливості суб'єктів господарювання в її здійсненні. В табл. 2 наведено рекомендації щодо шляхів зменшення ризиків інноваційної діяльності в Україні.

Таблиця 2

Шляхи зменшення ризиків інноваційної діяльності в Україні *

Ризики невизначеності	Інноваційно-ресурсні ризики	Ефект від дій
1. Вдосконалення законодавчої бази та політична стимуляція інноваційної діяльності:		<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації • Зменшення ймовірності настання ризикових ситуацій
<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення державного фінансування інноваційної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • Контроль та стимулювання імпорту ресурсів, необхідних для інноваційної діяльності 	
<ul style="list-style-type: none"> • Податкові пільги підприємствам, що активно займаються і впроваджують інноваційну діяльність 	<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювання створення високотехнологічних ресурсів в Україні 	
2. Розвиток стратегічного ризик-менеджменту на підприємствах		<ul style="list-style-type: none"> • Полегшення прогнозування ймовірності настання ризикових ситуацій • Полегшення контролю розвитку інноваційної діяльності • Можливість обґрунтування доцільності розвитку інноваційної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> • Стратегічне планування з урахуванням інноваційних ризиків в умовах невизначеності, направлене на диверсифікацію та мінімізацію ризиків; • Приділення уваги розвитку ризик-менеджменту на підприємствах, завдання якого полягають (8): <ul style="list-style-type: none"> ✓ в обґрунтованні доцільності інвестицій у ризикові об'єкти та розробці програми ризикової інвестиційної діяльності; ✓ виборі способів уникнення ризиків та методів його зниження; ✓ організації страхування ризиків; ✓ організації системи фінансових відносин: між страховиками і страхувальниками; між позичальниками і кредиторами; між контрагентами та ін. • Диверсифікація ризиків використання венчурного капіталу, що ґрунтується на втіленні інвестиційних стратегій та узгодженні цілей та інтересів суб'єктів венчурної інвестиційної діяльності 		
3. Стимулювання інноваційної діяльності на підприємствах		<ul style="list-style-type: none"> • Можливість підвищити конкурентоспроможність підприємств за допомогою інноваційної діяльності • Можливість виходу на нові ринки
<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювання керівництвом компаній створення інноваційних продуктів та процесів на підприємстві самостійно, замість залучення інших компаній; • Розробка нових та застосування вже відомих корпоративних стратегій високотехнологічного (інноваційного) розвитку підприємства; • Розвиток співпраці підприємств у науково-технічній сфері, організація науково-технічного обміну; • Фінансування на підприємствах НДДКР та інноваційної діяльності. 		

* Розроблено автором

Висновки. У роботі було проаналізовано стан та динаміку розвитку інноваційної діяльності України. З проаналізованих даних можна побачити, що існують проблеми інноваційного розвитку України. Нами було висунуто припущення про причини існування цих проблем, а також про дії українських підприємців щодо розвитку інноваційної діяльності. Було з'ясовано, що підприємці мають тенденцію до впровадження інновацій для забезпечення виробництва, але не намагаються виготовляти інноваційні види продукції. Вони менш вдаються до довгострокового планування, вдосконалення направлені на результат у короткостроковій перспективі, через велику кількість ризиків та невизначеність ситуації, а також недостатнє фінансування інноваційної діяльності.

Наукова новизна роботи полягає в:

- обґрунтуванні необхідності розвитку інноваційної діяльності в Україні на основі проаналізованих у динаміці показників інноваційного розвитку країни та аналізу сильного і слабого боку економіки України;
- припущеннях щодо тенденцій поведінки підприємців в умовах невизначеності та конкуренції;
- аналізі міжнародних оцінок інноваційної діяльності України та її рейтингів та виокремлення тенденцій та особливостей інноваційного розвитку України на основі цього аналізу (значна розвиненість науково-дослідницької бази, але незначне прикладне її використання на підприємствах України для виготовлення власних інноваційних продуктів);
- розробці шляхів зменшення інноваційних ризиків на основі розділення ризиків на дві групи, що, за думкою автора роботи, є найбільш актуальними для України.

Результати роботи можна використовувати як основу для розробки стратегій інноваційного розвитку підприємств України в умовах невизначеності. Також рекомендації щодо зменшення інноваційних ризиків можна використовувати на підприємствах.

Одержані результати планується використовувати в подальших дослідженнях розвитку інноваційної діяльності підприємств України та можливостей зменшення ризиків інноваційної діяльності.

Література

1. Єфремов О. Інтенсифікація інноваційної діяльності підприємства як чинник економічного зростання / О. Єфремов // Віче. – 2008. – № 12. – С. 14 – 15.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Професійна юридична система МЕГА-НаУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=427032.
4. Розвиток сектору високих технологій економіки України / І. Ю. Приварникова, М. К. Костюченко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 2. С. 45 – 52, Суми: 2012 р.
5. Центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csr-ukraine.org/interes/dosludjennya_insead_global_undeks.html.
6. The Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/fullreport/index.html>.
7. Дериколенко О. М. Інноваційні ризики: сутність, класифікація. № 1(37), Донецьк : Регіональний збірник наукових праць з економіки «Прометей», 2012 р. С. 78–81.
8. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова; навч. посіб.; 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 485 с.
9. Мешко Н.П. Стратегія інноваційного розвитку країн світової економіки в умовах глобалізації. Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2009. – 324 с.